

Herolden

Juni 2013

Årgang 17 Nummer 2

*Det er skæg at være til Træf hos
Bornholms Middelaldercenters Vennekreds!*

Foto: Sukey Brown

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 56 97 61 33

Lone Schræddergaard 56 49 44 94

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende:

Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.

Ca. den 1/3, 1/6, 1/9 og 1/12

Deadline er den 15. i måneden før udgivelsen.

Oplag ca. 150

Indhold

3 Nyt fra Centret

4 Ny redaktør

5 Middelaldertræf 2013

8 Bornholms naboer mod Syd -
Kolbergerne 2

12 Herreder og wapentakes

17 Heloïse

20 Studietur til York

25 Filmoptagelse på BMC

26 Lidt om middelalderen

28 Husker du træffet 2012?

*Hvor der ikke er anført navn på fotografen,
er billederne taget af redaktionen.*

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm

Snellemark 45 - 3700 Rønne

Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Færgen

Nyt fra Centret

Af Niller

Tilfredse gæster

På denne årstid er det bare så dejligt at gå en tur op over middelalderpladsen - betragte de forårsskåde dyr, nyde synet og duften af de udsprungne træer og buske samt opleve de mange glade og tilfredse gæster.

Selv om der, ud over skolerne, ikke kommer så mange gæster på den tid af året - ja så er der store oplevelser at tage med sig hjem. Vores formidlere giver alt, hvad de har i sig – og for de gæster, der lægger turen forbi Bornholms Middelaldercenter, er der da også oplevelser for alle pengene. Samtidig med, at der bliver formidlet efter bedste evne, er der andre, der er i fuld gang med vedligeholdelsen af bygninger, hegn, stier og haver.

Bornpro skaber dynamik

Middelalderlinjen under Bornpro er nu oppe på ca. 12 personer – og det er noget, der kan mærkes hele vejen rundt. De mange ivrige, nysgerrige og

forventningsfulde produktionsskole-elever skaber dynamik og handling. Side om side med Centrets ordinært ansatte løser eleverne opgaverne én for én. Der passes dyr, lerklines, flettes hegn, bygges broer, klippes græs og ordnes haver, så det er en fornøjelse at overvære. Resultaterne er da heller ikke til at overse. Men det allerbedste resultat af den fælles indsats er dog alle de glade, tilfredse og motiverede unge mennesker, som kommer ud på den anden side med mod på livets forskelligartede udfordringer. Der er ikke nogen tvivl om, at ordningen er en bæredygtig succes med store fremtidsperspektiver - noget der bør bygges videre på.

Lærerlockout

Der har rundt om på øen været mange udmeldinger om, hvad lærerlockouten har betydet for lejrskoleturismen på Bornholm. De mange skoleaflysninger har for en hel del virksomheder

betydet store økonomiske tab. Men BMC kommer heldigvis igennem denne krise uden ”skrammer”. Faktisk ligger vores bookinger pt. over budgettet for 2013 – og det er vi yderst tilfredse med. Vores dygtige medarbejdere har været rigtig gode til at overtale skolerne til at flytte forårets aftaler til efteråret.

Middelaldertræf og Ildnat

Planlægningen af middelaldertræf og ildnætter er i fuld gang – og det tegner rigtig godt. Har du lyst til at deltage i Vennekredsens mange aktiviteter –

eller har du lyst til at give en praktisk hånd ved afviklingen af Ildnætterne d. 16/7 & 18/7 – skal du skynde dig at henvende dig til Vennekredsen. Jo flere vi er, des hyggeligere bliver det for os selv og de mange gæster, vi forventer.

Du kan også vælge at deltage i den daglige formidling på andre tidspunkter af sommeren.

For nærmere oplysninger kan du ringe på vores hovednummer: 56 49 83 19.

Med venlig hilsen
Niller

Ny redaktør

Af Ole og Bjørn

Det er med stor glæde, at vi kan byde Lone Schræddergaard Hansen velkommen i redaktionen. De fleste kender Lone fra Centrets kontor, hvor hun giver os alle en førsteklasses service med et stort, varmt smil.

Andre kender Lone som aktivitetsleder (og dermed igangsætter for Vennekredsen) eller som gøglermor i Trup Ting Tang.

Herudover har Lone flere gange skrevet i Herolden (og det gælder også dette nummer), så vi glæder os til at arbejde sammen med en kompetent redaktør, og Heroldens læsere kan glæde sig til et endnu bedre blad.

Middelaldertræf 2013

Af Birgitte Sonne Hansen

Vennekredsen afholder træf 2013 på Bornholms Middelaldercenter i uge 29.

Man er måske lidt høj i hatten, når man udråber 2. gang til at være en tradition. Men ikke desto mindre ser det ud som om 2. middelaldertræf på BMC bliver både større og sjovere end det 1. træf som vi afholdt i 2012.

Så der er god grund til at forvente, at vi er ved at opbygge en tradition.

Træf – ikke marked.

Hvorfor kalder vi det et træf?

Tidligere afholdt BMC et middelaldermarked, i en og nogen gange i to uger, markederne var ”big-business” men blev desværre ikke ved med at være rentable.

Vi, Vennekredsen ved BMC (BMV), nød godt af markederne. Vi kunne komme og blive underholdt, vi kunne møde venner, som vi kun så på markeder, vi kunne gøre en handel, eller vi kunne deltage som aktører.

Alt det vil vi nødig gå glip af, så gode råd var dyre, da BMC valgte at lukke markederne fra 2012.

Til alles glæde lavede BMV og BMC en god aftale, og vi arrangerede det 1. Middelaldertræf på BMC i uge 29 i 2012.

BMC stiller velvilligt Centerets smukke areal til rådighed, og vi kan fortsat træffes. Nu er det ikke længere den forretning, som markederne var, men vi mødes i fælles interesse og til fælles glæde.

BMV er arrangør af træffet, og fælles udgifter betales så vidt muligt af BMV.

Tag til træf på Bornholm.

Det er muligt at deltage i træffet under forskellige forudsætninger:

Som gæster på træffet.

I får: mulighed for at campere i eget telt på en nærliggende mark.

Der er adgang til toiletter.

I får lov at låne Middelalderdragt og kan deltage i alle aktiviteter på BMC i uge 29.

Maden bliver serveret i træffets fællesområde midt i Centerets område.

I kan deltage i en eller begge de to **ildnætter** som BMC holder tirsdag og torsdag aften.

Alt dette får I for medlemskab til BMV, 300 kr. for en familie og 150 kr. for enkeltpersoner.

Maden bestilles og betales senest dagen før, 100 kr. pr. dag for voksne og rabat for børn (ekstra rabat for forudtilmelding og forudbetaling til hele ugen).

Som aktør eller frivillig.

I tilmelder jer til praktisk arbejde i forbindelse med træffet, eller som aktører i selve træffet.

Under ildnætterne vil der være forskellige opgaver, som I kan deltage i. BMC holder åbent for publikum tirsdag og torsdag aften fra kl. 20. – 23.30.

Der er en lille mulighed for, at jeres opgaver ikke bliver helt som ønsket.

I får hurtigt svar om, hvad jeres opgaver bliver, og derefter er jeres tilmelding bindende.

I får mulighed for at campere i eget telt på en nærliggende mark eller i eget middelaldertelt på selve pladsen. Har I eget middelalderkøkken, kan I lave al jeres mad der, eller I kan aftale, hvornår I selv laver maden, eller om I deltager i fællesspisningen.

Har I ikke selv dragter, er det muligt at låne tøj af BMV.

I får delvis rejserufusion og rabat på kost-prisen.

Det fordres at I er / eller bliver medlemmer af BMV, som familie, som enkeltperson eller som gruppe, det sidste koster 500 kr.

Fru Åsa

Vores træf foregår i 1375.

Morten Kannik og fru Åsa Kommer til Stormandsgården med deres eget tyende, udsendt af ærkebiskop Niels af Lund.

De forvalter gården og husstanden, mens Stormanden og hans frue er på pilgrimsrejse.

Bønderne og håndværkerne i husene, tilrejsende i deres lejre eller telte og alle andre retter ind efter fru Åsa anvisninger.

Imens tager Morten Kannik sig af kirkens forretninger sammen med andre lærde, som ønsker at høre kannikkens beretninger.

En lille gruppe lejesoldater ligger i lejr lige uden for stormandens gård og sikrer, at der er ro og orden.

Handlende er velkomne, men fru Åsa tolererer ikke lediggang, derfor sidder alle i deres små boder og er flittige med egne håndværk.

Længere væk fra landsbyen og stormandens gård holder skidtfolket til; også de nyder godt af fru Åsas og Morten Kanniks retfærdige orden.

Morten Kannik og fru Åsa er dygtige til at forvalte det lille samfund, og tiden er forholdsvis fredelig.

Derfor summer hele området af aktivitet og glæde. Alle er travlt optagne, enten med egne opgaver eller de hører og lærer af fru Åsa og Morten Kannik. Men alle griber også enhver lejlighed til leg og ballade omkring Trojaborgen. Om aftener er der lys og hygge i teltene omkring Stormandsgården.

Tilmelding

Du kan melde dig til træffet på Vennekredsens web-sted:
www.bmc-vennekreds.dk

*Alle billeder er taget af Sukey Brown
 under træffet i 2012*

Morten Kannik

Bornholms naboer mod Syd - Kolbergerne 2

Af Lena Mühlrig

Den fornyede handelsaftale

Knops summa summarum af alle anklagepunkter var fremover at behandle Kolbergerne på lige fod med alle de andre pommerske stæder - de skulle ikke bilde sig ind at de var noget særligt på Bornholm. Men Kolbergerne og Nexøboerne lod sig ikke slå ud så let. I 1554 skrev de en aftale ned ”vedrørende de borgerlige rettigheder, som os fra Kolberg i Nexø, og os fra Nexø i Kolberg, har haft siden gammel tid”, og som de ”på ny” var kommet overens omkring [16]. Det antyder at der virkelig har været en forudgående periode med nedsat kontakt, lige som Bernt Knop påstod. Den kan sikkert til dels forklares ved Lybækkernes aggressive adfærd i deres første fogeds embedstid (1525-43) [17], men måske var handelsinteresserne også generelt dalet, og det var først, når de blev alvorligt truet,

at man igen kom i tanker om aftalen. Aftalen bekræfter i hvert fald at begge byers borgere skulle have ret til ”at købe og sælge og drive al slags ærlig handel, både i byen på markedet, ved stranden og ude på landet, ligesom borgere eller tilflyttere - og lige som forfædrene indtil denne tid har gjort.” [18]

Aftalen beretter også om et gildehus i Nexø, hvis bestyrelse bestod af borgere fra begge byer. Og der nævnes en afgift - dog ikke til fogeden, men til gildehuset: Hver købmand eller skip-

*Kolobrzegs imponerende domkirke -
Mariakirken*

Topbilledet:

*Turistboder og hotelbyggeri præger
billedet i Kolbergs havneområde*

per, der besøgte Nexø for første gang, skulle betale en tønne øl. Men bliver fristet til at forestille sig at selvsamme tønne øl straks gav anledning til et velkomstgilde.

Derudover var den eneste afgift, som man ikke var befriet for, den såkaldte rortold, en varierende afgift for større handelsskibe [19]. Det nævnes ikke eksplicit, hvad rortolden i dette tilfælde omfatter, men måske er det den ene tønne øl eller mel, som allerede omtales af Bernt Knop. Ellers nød man toldfrihed. Men hvad angik byborger-skab skulle der strammes lidt op: Andre end borgere eller borgers børn fra de to byer blev udtrykkelig udelukket fra toldfriheden. Ingen flere Hasleboer skulle give sig ud for at komme fra Nexø! Handelen med Kolberg skulle kun komme Nexø til gavn.

Den store lysestage i Mariakirken

Detalje fra lysestagen

Man kan ikke sige andet end, at handelsforholdene i Østersøen gik svære tider i møde. Men alligevel kan der endnu i 1600-tallet påvises ægteskab mellem Bornholmere og Kolbergere [20].

På jagt efter middelalderen i Kølørbezeg anno 2013

Hvad møder man så i dag, når man begiver sig på den uheldige Hasleskipper's spor og går rundt i Kølørbezegs gader en kold vinterdag? Det er ikke just middelalderen, der er mest iøjnefaldende - den lille bykerne er omkranset af høje boligblokke - og kun få gamle bygninger er bevaret. Den mest imponerende er byens store domkirke, Mariakirken. I modsætning til mange danske og tyske kirker, oplevede jeg den som et gudshus, hvor troen - den katolske vel at mærke - stadig er meget levende. Kølørbezegs domkirke er tydeligvis et rum, der skal fungere praktisk - og ikke kun være ramme om udvalgte højtider og bevaring af middelalderkunst. Julepynten stod stadig i fineste flor her sidst i januar - I katolske områder har man gerne julepynten fremme indtil kyndelmisse, 2. februar. Der er

indbygget elevator til emporen, så også gamle mennesker kan komme op og sidde der. På grund af byggearbejder var der blevet flyttet rundt på ind- og udgang, og vievandet blev derfor interimistisk opbevaret i plastikspande - og kunne tages op med en omfunktioneret vaskepulver-øse. Det var alt andet end pænt og antikt - men søreme praktisk! Det var således ikke den imponerende arkitektur eller de flotte middelalderlige kunstværker, som denne kirke også råder over (bl.a. en fantastisk gigantisk lysestage fra 1327), der gjorde mest indtryk på mig - men snarere denne livlige - og temmelig kreative - brug af kirken.

Jeg kunne sagtens forestille mig, at vievandet også i middelalderen af og til har måttet tage til takke med en simpel spand - for mange kirker var under ombygning nærmest hele middelalderen igennem, og folk dengang var om nogen praktisk orienterede og parate til

Spande til vievand ved indgangen

kreative løsninger. Det er bare i dag, at det er mest stenhuggede skåle eller ædle metalkar, der er bevaret, og det er måske derfor, at vi ofte opfatter middelalderens religiøsitet som noget overhøjtideligt, forkromet og folkefjernt - og dermed kedeligt? Det var den bestemt ikke for samtiden!

Kølorbzegs havn huser ikke længere mange handelsskibe. I dag er den præget af turisme: Bornholmerfærgen ligger der - flankeret af et militærskib og et vikingeskib med førerhus - en på mange måder frygtindgydende turistattraktion! De forfrosne turister lokkes med ”stegt is” og røget fisk, og selv om den ikke sejler om vinteren, reklameres der mange steder for færgeforbindelsen til Bornholm. Jeg boede via CouchSurfing hos en pige i nabobyen Koszalin (også den har været hansestad) og gæstfriheden var i hvert fald helt i top. Så på det punkt kan en udflugt til Bornholms sydlige nabo i hvert fald anbefales - om end man måske, i hvert fald i januar måned, hellere skulle vælge spa-badet frem for byturen.

Flotte hvælv i et af kirkens sideskibe

Noter

- 16 Riemann 1924 bil. nr. 47 s. 70.
- 17 Rasmussen 1992 s. 74; Zahrtmann 1986 s. 183 & 186.
- 18 Riemann 1924 bil. nr. 47 s. 70.
- 19 Rortolden var åbenbart en afgift for større handelsskibe. Den omtales første gang i 1477 som 1 nobel fra hvert skib (HR III 1 nr. 56 § 4), men synes at have varieret med skibets størrelse og blev i 1513 sat ned. Jvf. Christensen 1903 s. 654 f.
- 20 Riemann 1924 s. 157.

Litteratur

- Aktstykker til Bornholms Historie [= Hübertz], 1327-1621, red. J.R. Hübertz, København 1852, s. 1-65.
- Lexikon des Mittelalters [= LMA] 1-9, 1977-1999, <http://apps.brepolis.net.ep.fjernadgang.kb.dk/lexiema/test/Default2.aspx> (29/4-2012).
- Lind, Th.: Bornholms Historie, i: Bornholmernes Land. Øen i øst 1, Rønne 1944, s. 121-164.
- Mühlig, Lena Maria: Tyske købmænd på Bornholm i middelalderen, i: BS IV, 6, 2012, s. 106-123.
- Norn, Otto / Schultz, C. G. / Skov, Erik (red.): Danmarks Kirker 7. Bornholm, København 1954.
- Rasmussen, Ebbe Gert: I vor købstad Rønne. Greifswalderne på Bornholm i middelalderen, i: BS III, 6, 1992 [a], s. 57-80.
- Rasmussen, Ebbe Gert: Bornholmsk historieforskning i udlandet. Studiebesøg i Lübeck 6-14. april 1992, i: BS III, 6, 1992 [b], s. 81-94.

Rasmussen, Ebbe Gert: Landet og borgen. Bornholm og Hammershus indtil 1684, i: BS III, 11, 1997, s. 9-78.

Riemann, H.: Geschichte der Stadt Kolberg. Aus den Quellen dargestellt, Kolberg 1924.

Schiller, Karl / Lübken, August: Mittelniederdeutsches Wörterbuch 1-6, Bremen 1875-1881: <http://de.wikisource.org/wiki/Schiller-L%C3%BCbken> (5/5-2012).

Trap, J.P.: Danmark, IV, 2: Bornholms Amt, 5. udg., red. Niels Nielsen, Peter Skautrup, Povl Engelstoft, København 1955.

Witthöft, Harald: Umriss einer historischen Metrologie zum Nutzen der Wirtschafts- und Sozialgeschichtlichen Forschung. Maß und Gewicht in Stadt und Land Lüneburg, im Hanseraum und im Kurfürstentum/Königreich Hannover vom 13. bis zum 19. Jahrhundert, bd. 1, Göttingen 1979.

Zahrtmann, M.K.: Lybækkerne på Bornholm, i: BS II, 19, 1986, s. 181-202.

Zahrtmann, M.K.: Borringholmerens Historiebog 1, Rønne 1934, s. 80-113.

Forkortelser

BS Bornholmske Samlinger, red. Bornholmsk Samfund, Rønne 1906 ff.

LMA Lexikon des Mittelalters

Herreder og wapentakes

Af Jan Eskildsen

Bornholm er opdelt i fire herreder, men ingen ved, hvornår vores forfædre begyndte at bruge betegnelsen herred ved opdelingen af jord. Kom det hertil fra udlandet? Vi forsøger at finde nogle svar, men nemt er det ikke. Heller ikke på, om der har været Sct. Knuds Gilder på øen.

Første gang ordet herred blev brugt i Danmark, var i Knud den Helliges gavebrev til Domkirken i Lund omkring 1085 – der er for nylig sat spørgsmålstegn ved brevs datering, men jeg forudsætter, at brevet blev udstedt, mens Knud var konge i årene 1080-1086 [1].

Ordbog over det Danske Sprog (ODS) mener, at første del af ordet *herred* kan komme fra *hær* og anden del fra det gammeldanske *re(d)*, som igen er fra det oldnordiske *reið*, der er en ridende skare; jvf. oldhøjtysk *hariraida*, en (ridende) hærska. Et herred er da "et område, hvorfra en (ridende) skare mænd samles på et fælles mødested". ODS fortæller, at herred på islandsk er *hérað*, på bokmål

herred, på nynorsk *herad* og på svensk *härad*.

Den Store Danske Encyklopædi (DSD, 2009) skriver, at sidste stavelse kan komme af *rath*, der er rådighed, rådighedsområde, som får herred til at betyde magtområde for en gruppe mennesker. Vi får også at vide, at sådanne områder tidligere indgik i Danmarks inddeling i retskredse. "I ældre historisk litteratur antog man, at herredsinddelingen stammede fra oldtiden og havde militær betydning, hvorimod man nu vurderer, at herredsinddelingen blev indført på kongeligt initiativ i 1000-t."

Hvis man slår op i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder (KLNLM) får man at vide, at herred er et nordisk ord, der spredte sig fra Danmark til de andre nordiske lande.

Begrebet *hundare* blev før 1400-tallet benyttet i Svealand, hvorefter det blev afløst af *härad*. Ordene *hundare* og *hundred* er beslægtet med *hundred* i oldfrisisk og oldnordisk og med *hundert* i oldtysk. Ordet *hundred* blev brugt i England fra angelsaksisk

tid i 400-tallet og op til Knud den Stores tid i første del af 1000-tallet.

Romersk centuria

I Romerriget opmålte man arealer, som blev kaldt en *centuria* eller *century* – af *centum* = hundrede. Landmåleren konstruerede nogle linier vin-
kelret på hinanden og dertil parallelle linier, hvorved der opstod et net bestående af markstrimler.

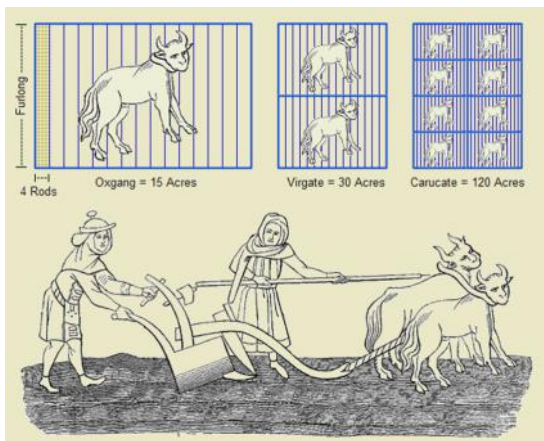
Af strimlerne opdeltes et område i 100 kvadrater, og hver af disse blev kaldt en *centuria*, som igen opdeltes i 100 *heredia* (af *heredium*). Hvert *heredium* blev delt i halve, så der skabes to *jugera*: én *jugurum* (af *jugum* = åg) målte 2523 kvadratmeter, der var det areal, som kunne pløjes på en dag af et par okser. Den oprindelige mængde jord blev tildelt til hver bosætter, så han fik mulighed for en begyndelse i de nye omgivelser, og for at binde ham til bosættelsen. Dette stykke jord (*heredium*) var ikke nok land til en mand og hans familie, så han havde ret til at lade sit kvæg græsse på fælles græsningsarealer.

En okse kunne pløje en *Oxgang* (15 acres), 2 okser kunne pløje en *Virgate* (30 acres) og at 8 okser kunne pløje en *carucate* (120 acres). Ordet *carucate* kommer af det latinske ord for plov, *car(r)uca*. Romerne forlod England i begyndelsen af 400-tallet, og efterlod et land, som var inddelt i 30 *civitates* (politiske enheder). Delingen hidrørte sandsynligvis fra ældre, keltiske inddelinger. Årtier senere kom saksere og bosatte sig i Essex, Middlesex, Sussex og Wessex; anglere tog ophold i East Anglia og nordlige dele af det østlige England, mens juter bosatte sig i Kent og på øen Wight.

Forskere har i mange år diskuteret eventuelle og faktiske spor efter romersk landmåling i adskillige britiske områder, deriblandt Essex, Hertfordshire, Middlesex og South Norfolk, Frisland, andetsteds i Holland samt i Frankrig og Nordafrika.

Romerne benyttede sig sandsynligvis af det romerske *dodekaeder*, (eng. *roman dodecahedron*), når de målte afstande. Et dodekaeder er et 12-kantet legeme og i dette tilfælde havde den

femkantede sider af uens størrelse, med huller i af forskellige størrelser. Der er fundet mere end 100 af disse "kantede jernbolde med knopper", i gamle keltiske, senere romerske områder i central- og vesteuropa, nemlig i Storbritannien, Belgien, Frankrig, Holland, Schweiz, Tyskland, Østrig og Ungarn. Enten langs med romerrigets grænse, *limes*, eller i nærheden af romerske militærforlægninger og officers-

Romersk dodekaeder i bronze

boliger. De fleste dodekahedra er støbt i bronze.

I tidens løb er der i mere end 200 videnskabelige artikler fremført teorier om anvendelsen af romerske dodekaedre, og i nyere tid mener flere forskere, at de blev brugt til måling af afstande - eller at de *også* blev brugt til dette. Man har kunnet måle afstande på andre måder, men med et dodekaeder har man nemt kunne have med sig, for det var lille og håndterligt [2].

Flere forfattere har påvist, hvordan man kan bruge et dodekaeder til måling af afstande, sådan som man kan med en jakobstang. Dodekaederet er et nemt håndterbart apparat til opmåling. En militærperson kunne have det med sig, holde det ud foran sig og indfange fjendtlige tropper mellem de modsatrettede huller, hvorefter han kunne gange med 100 eller en anden faktor for at få afstanden. Ved en afstand fra betragteren til modparten på op til 1,5 km ville det på den måde være muligt at fastlægge afstanden inden for få fod.

Englændernes hundred

I kong Alfreds tid (871-899) blev en del af landet inddelt i *shires*, der går igen i mange nutidige navne. Shires var inddelt i *hundreds*, og *tithings*. Fra begyndelsen bestod *a hundred* af hundrede *hides*, der hver kunne brødføde en familie. Senere blev det en enhed, som herskerne udregnede skat efter, *geld*. Et tithing var en gruppering af ti husstande, hvis leder eller talsmand kaldtes en *tithingman*. Et tithing eller tything var en historisk, engelsk juridisk, administrativ eller territorial enhed, oprindeligt en tiendedel af et hundred, og senere en underafdeling af en herregård eller et civilt sogn.

I Danelagen, som blev dansk efter en fredsaftale i 880'erne mellem Alfred og vikingelederen Guthrum, der erobrede East Anglia, spillede andre forhold ind. I mange områder, også i Danelagen blev de offentlige forpligtelser vurderet i *carucates* og *bovates*; (af *caruca* lat. for plov, *bovate* (af *bos* latin for okse). Wapentakes blev inddelt i de mindre *vills*, der kan være *a parish* (et sogn), *a manor* (et gods, en herregård) eller *a tithing* (en tiendedel af det samlede areal).

I det tidlige Skandinavien var det skik at støje med sine våben på tingets forsamlinger for derved at udtrykke sin mening om noget. Skikken nævnes i den senere Magnus Lagabøters Lov (Norge omkr. 1275), hvori det hedder, at en dom ikke gælder, hvis ikke de mænd, der står ved tingets samling, giver samtykke ved at rasle med eller hæve deres våben – dette hed *vápnatak* eller *þingtak*, på engelsk *wapentake*.

Et *viking wapentake* var en måde at opdele land på i Danelagen, som for en dels vedkommende var opdelt i *hundreds*. Wapentakes fandtes f.eks. i Yorkshire, Nottinghamshire, Lincolnshire og Derbyshire. De to arealmål kan ikke umiddelbart sammenlignes. I *Domesday Book* kan man læse, at der i Alstoe Wapentake var to *hundreds*, og i hver af dem var der tolv *carucates*. Halvdelen af dette wapentake var i Thurgarton Wapentake og halvdelen i Broxtow Wapentake.

Tiden efter 1066

Wilhelm af Normandiet, der erobrede England i 1066, diskuterede juledag 1085 med sine rådgivere, hvordan England var beboet og af hvem. Derefter sendte han sine mænd ud i alle retninger for at indhente nøjagtige oplysninger om det alt sammen.

Hvor travlt Vilhelm Erobrerens mænd havde, får man indtryk af ved at studere resultatet. Deres notater er opgjort til 33 fuldt beskrevne counties (grevskaber), 25.000 personlige navne på dem, der ejede jord i 1066, 19.500 herremænd og lejere i 1086, utallige stednavne med relation til mere end 13.000 bosættelser, 270.000 unavn-givne indbyggere og meget, meget mere, herunder hvad ærkebiskopper, biskopper, abbeder og carls ejede.

Formålet var at finde et skattegrundlag, hvilket var blevet aktuelt efter rygter om Knud den Helliges forestående angreb. Det blev ikke gennemført på grund af uenigheder, som førte til drabet på Knud. Med sig havde Vilhelm og normannerne den oldfranske betegnelse *conté* (cunté), hvis nye form *county* kom til at danne skole i England.

I Danmark har man også benyttet begrebet plov i forhold til areal, og plovtaleslisten i Kong Valdemars Jordebog (den danske pendant til *Domesday Book* i England) er sat i relation til antallet af hektar, som er 10.000 m², hvilket svarer til det engelske *acre* [3]. Plovtaleslisten i Kong Valdemars Jordebog blev først anset for at være brugt til skatteansættelse, og man gik derfor ud fra, at ”plov” var lige et ansartet mål. Senere fandt man ud af, at plovtalet havde forbindelse med flademålet.

Ved at dividere herredernes størrelser med antallet af plove, når man frem til at størrelsen på ”en plov” ligger fra ca. 50 til ca 100 hektar.

Begrebet *hundare* blev efter det foreliggende benyttet i Sverige i vikingetiden og den tidlige middelalder, hvilket vil sige fra omkring 800. Blandt svenske historikere er det dog et omdiskuteret emne, som jeg ikke har set nogen sætte præcise årstal på. I middelalderen brugtes også i Sverige den marine inddeling *skeppslag*, som igen inddeltes i *hamnor*, som omfattede en gruppe bønder, der skulle levere skibslaget med en mand og hans udrustning til ledning.

Hvis svenskerne begyndte at bruge betegnelsen *hundare* i 800-tallet, ville de være flere hundrede år bagud i forhold til det angelsaksiske England, der overtog romernes inddeling af landområderne i *centuria*, hundreder. Deraf må man slutte, at den svenske betegnelse *hundare* ikke er noget indicie for, at betegnelsen *a hundred* skyldtes indvandrede skandinaver.

På Bornholm har vi fire herreder og et antal borge, hvoraf nogle ligger ved herredsgrenser. På Lolland og Falster

ligger der også borge ved herredsgrænser.

Er der sammenhæng mellem borge og herreder, eller er det et tilfælde? Det må vente til en kommende artikel, men danske herreder må være dannet i Danmark før Knud den Hellige kom til magten, og det kunne være sket på foranledning af Knud den Store, der var konge både over Danmark og England. Det passer med forklaringen i Encyklopædien, der fortæller, at herreder blev dannet på kongeligt initiativ i 1000-tallet.

Foreløbig konklusion

Nogle af Heroldens artikler befinder sig et sted mellem forskning og detektivarbejde. Både forskere og detektiver indsamler fakta med henblik på en analyse og en foreløbig konklusion. Detektiven over dem alle, Sherlock Holmes, sagde engang til Dr. Watson, at man er nødt til at indsamle alle fakta, før man analyserer, ellers bliver analysen mangelfuld.

Da alle fakta ikke er med her, fordi vi stadig mangler viden, som kan komme fra yderligere arkæologiske og topografiske undersøgelser, vil jeg gøre min foreløbige konklusion til den samme, som man kan læse i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, nemlig at "den administrative inddeling i herreders tidlige fase, er lige så svær at redegøre for som den tidlige inddeling i sogne."

Noter

- 1 Knud den Hellige gav en del godser til "den hellige Laurentii ganske vist endnu ikke fuldførte kirke i Lund". Godserne lå i Ramsø Herred, Sømme Herred, Tune

Herred, Horns Herred, Lyngø Herred og Jørlunde Herred.

- 2 Se Guggenberger, Pirling, Sparavigna.
- 3 Kjær Sørensen

Litteratur

- Appleton, Shimon: *Agriculture in Roman Britain*.
- Bonnie, Rick: *Did Roman cadastres exist in the Roman northwest?* I: TRAC 2009 (s.d.).
- Edelman, C.H. And Euwens, B.E.P. 1959. *Sporen van een Romeinse landindeling in Zuid-Limburg*.
- Haverfield, F.: *Centuriation in Roman Britain*. I: The English Historical Review, Vol. 33, No. 131, juli 1918), pp. 289-296. Oxford University Press.
- Kjær Sørensen, Axel: *Middelalderlige korrelationer*. I: Kongemagt og samfund i Middelalderen. Festskrift til Erik Ulsig. 1988.
- Mertens, J.R.: 1958. *Sporen van een Romeins cadaster in Limburg?*
- Moore, Alison m.fl (ed.); TRAC 2009. *Proceedings of the Nineteenth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference* Michigan and Southampton 2009. Oxbow books. Oxford and Oakville. 2010.
- Nordström, A.: *Hund, hundare, härads och skeppslag*. I: Stockholms län 1714-1964. 1964.
- Oosthuizen, Susan: *New Light on the Origins of Open-field Farming?* og af samme forfatter: *Anglo-Saxon Fields*. Hun har skrevet flere artikler om emnet
- Peterson, John W.M.: *Roman cadastres in Britain*. II. Eastearn A. Signs of a large System in the northern English home counties. I:

Dialogues d'histoire ancienne. Vol. 16 Nr. 2, 1990. Han har skrevet flere artikler om romersk landinddeling.

Roffe, David: Domesday, *The Inquest and the Book*. Oxford U.P. 2000.

Rona, Georg og Karker, Allan: *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, Bind 6., 1956-78.

Sparavigna, Amelia Carolina: *A Roman Cahedron for measuring distance*. An etruscan dodecahedron.

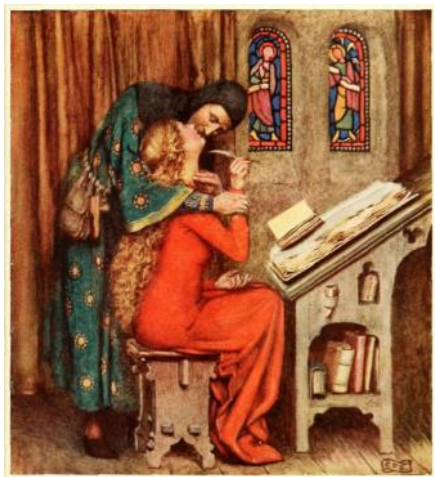
Heloïse

Af Sanna Kok-Hansen

Når vi i vor tid og med vores ”nutidsbriller” på prøver at kigge tilbage på middelalderens mennesker, synes jeg, at det nogle gange er rigtig svært at få øje på individet og især kvinderne. I sidste nummer præsenterede jeg Jeanne de Montbaston, og nu vil jeg gerne præsentere en anden af mine personlige favoritter: Heloïse. Der ikke mange kilder, der giver et godt indsyn i én enkelt kvindes tanker. Brevsamlingen omkring Abelards og Heloïses skæbne giver dog et sjældent glimt af en selvstændig og ubændig kvindes sind og tanker. Da jeg første gang

læste ”The Letters of Abelard and Heloïse” blev jeg i hvert fald rørt til tårer og følte en sjælden ”kontakt” gennem århundreder.

Historien om Abelard og Heloïse er et af middelalderens store kærlighedsdramaer, helt sikkert et oplæg for en ny storslået Hollywoodfilm. Her er kærlighed og heftig passion, hed erotik, jalousi, vold og store moralske overvejelser. Historien er kendt gennem en brevsamling, som består af Abelards bekendelser i form af et trøstebrev til en ven (*Historia calamitatum*), samt en brevveksling mellem de to parter og nogle andre breve, som berører parterne.

Eleanor Fortescue-Brickdale: Abelard and Heloise

Heloise fødtes sandsynligvis 1100 eller 1101 og var omkring 17 år da hun mødte sin skæbne i form af Abelard, som da var i midten af 30-erne, og på højdepunktet af sin karriere. Abelard havde gjort sig et navn som en fantastisk underviser i dialektik, og der kom elever fra hele Europa for at deltage i hans undervisning. Da han kom i kontakt med Heloise, blev han betaget af hendes høje niveau af viden og hendes person (selv om han ifølge *Historia calamitatum* ikke syntes, hun var så smuk). Takket være hendes onkel Fulbert (kannik ved Notre Dame, Paris) som havde sørget for, at hun fik den bedste undervisning, som kunne fås, kendte hun latin og græsk og studerede gerne de gamle grækeres værker på originalsproget.

Fulbert lod Abelard flytte ind i huset, hvor han boede sammen med Heloise. Forblindet af muligheden for at få en

berømt lærer til sin niece og en godt betalende logerende, opdagede han ikke, hvad der snart var åbenlyst for alle andre. Abelard og Heloise blev himmelstormende og livsfarligt forelskede, og de nød hinanden på alle tænkelige måder. Abelard var så optændt af sit begær, at han glemte sine pligter som underviser, han ignorerede alt sladder og tillod til og med de kærlighedssange, han digtede, at blive sunget offentligt.

Da Fulbert endelig forstod, hvad alle andre længe havde vidst, prøvede han at skille dem ad; men det resulterede bare i, at de elskende tog større risici, og parret blev til sidst fundet i seng sammen. Abelard tog Heloise med sig til sin slægt i Bretagne, og de fik en søn sammen.

Senere tilbød Abelard Fulbert at gifte sig med Heloise, for at stille alt til rette igen, og Fulbert gav sit samtykke. Her trådte dog Heloise frem og gjorde et overraskende træk. Hun deklamerede,

Angelica Kauffmann: Abelard og Héloïses afsked, Hermitage, St. Petersburg

at ægteskab er udelukket, da en ægte filosofis idealer alligevel står over alle andres. Kærligheden skal gives fri og være fri fra bånd, og en relation bygget kun på kærlighed burde være stærkere end én bygget på kontrakt.

Hun blev dog tvunget til at samtykke i et *hemmeligt ægteskab* og udtalte de berømte profetiske ord ” Vi bliver begge to ødelagt. Alt, der er tilbage for os nu, er lidelse lige så stor som vores kærlighed en gang var” (min oversættelse). Abelard prøvede at gemme Heloise i klosteret Argentuil, men Fulbert troede, at han prøvede at dumpe hende der, og for at hævne sig sendte han sine folk for at kastrere Abelard. Abelard overlevede, men tog i skam skyndsomt klosterløfte som munk i klostret St Denis. Og selvom Heloise

Heloise og Abelards grav på Père Lachaise kirkegården i Paris

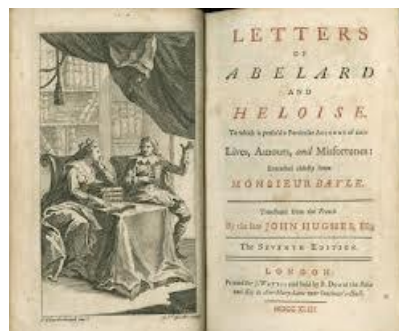
hellere ville ofre sig for sin lærer, forfører, elsker og ægtemand, og skammede sig over at gå rundt i klostret og leve et kysk liv, tog hun også klosterløfte. Hun var ikke så optændt af den kristne tro, men så i livet som nonne sin eneste mulighed at bruge sit intellekt og få fred.

Abelard og Heloise gjorde begge to karriere indenfor klosterhierarkiet og forblev i deres respektive klosterløfter. De skrev dog til hinanden og tænkte på hinanden livet ud. Og disse breve er stærk medicin, de emmer af længsel, sorg, kærlighed og alle de andre ting, der hører med til at være menneske.

Læs dem selv!

Litteratur

The Letters of Abelard and Heloise, translations and comments by Betty Radice, Penguin Classics 1974

The Love Letters of Abelard and Heloise, edited by Israel Gollancz and Honnor Morten, Evinity Publishing inc. 2009

Studietur til York

Af Lone Schræddergaard Hansen

Mandag den 15. april drog Niller, Lena og jeg af sted til York for at hente inspiration til udstillinger og aktiviteter i det nye Historama.

Vi skulle ud og se, hvordan andre sammenlignelige museer og oplevelsescentre præsenterer og formidler deres budskab, og hvordan man kan anvende den nyeste teknologi til dette, uden at det ødelægger autenticiteten og den gode oplevelse.

York blev valgt fordi det er en gammel historisk by, med mange attraktioner samlet indenfor et relativt lille område. Både romere og vikinger har præget byen, og i middelalderen var det en stærk handelsby, der var en del af Hanseforbundet. Desuden har byen et ærkebispesæde, og den store gotiske katedral York Minster er Englands største kirke fra middelalderen.

Vi startede om tirsdagen, hvor vi havde en aftale med en lokal arkæologistuderende, Mark Simpson, der guidede os rundt i byens mange snirklede kroge og gader.

Vi mødtes i **York Minster**, der er et virkelig imponerende bygningsværk – som katedraler nu engang er det. Man er i gang med en renovering af både selve kirken og af de store blyindfat-

tede glasmosaikker. Renoveringen bliver beskrevet i en udstilling inde i kirken, der bl.a. viser hvordan glasmosaikkerne oprindelig så ud, og hvordan man i tidens løb har repareret dem ved blot at lægge mere bly på ruderne, hvis de var knækket. Alle de store vinduer bliver nu ført tilbage til de oprindelige indfatninger; hvert vindue tager 6 år at renovere og beskæftiger ca. 12 mennesker. Udstillingen er ret moderne med små sjove bygnings-

opgaver for børn – både digitale og med rigtige byggeklodser.

Dernæst gik vi til **Treasurer's House**, der er et gammelt hus, hvor den tidligere ejer, Frank Green har samlet møbler og interiør og derefter overdraget huset til the National Trust (engelsk, national fond for kulturarv) i 1930. Med overdragelsen fulgte en nøjagtig angivelse af, hvor alle møbler og andet interiør skulle stå, og angiveligt skulle Frank Green hjemsege huset, hvis ikke angivelserne blev fulgt nøje. Desværre bød huset ikke på den store formidlingsmæssige inspiration. Men til gengæld kendte vores guide, Mark, deres meget hyggelige kældercafé med stenhvælvinger, som vi nok ikke havde opdaget selv.

Efter frokost gik vi til **Jorkvik Viking Centre**, som er et indendørs oplevelsescenter om de nordiske vikinger, der første gang kom til York i 866. Jorkvik fortæller historien om vikingernes angreb, og liv og levned. En gade fra den gamle by blev udgravet i 1976-81, og Jorkvik Viking Centre er placeret direkte ovenpå den gamle gade, som de kalder Coppergate (fordi her boede bl.a. de håndværkere, der lavede træ-kopper). En del af udstillingen er placeret under gulvet, hvor man gennem armerede glasplader, har kig til en rekonstruktion af selve udgravningen og nogle af de fund, der er gjort. En anden del af udstillingen er et udsnit af vikingebyen, hvor man i en svævetogbane bliver kørt igennem byen, der er bygget op som en kulisser af den gamle by. Undervejs fortæller en personlig højtaler i kabinen om de scener, man ser, og man møder nogle mekaniske

vikingefigurer som ”stemmen i højtaleren” konverserer med på det gamle sprog. Desværre er denne del af udstillingen ikke særlig autentisk, og turen i svævebanen hænger dårligt sammen med illustrationen af at befinde sig i vikingebyen. At turen er krydret med en syntetisk og meget dårlig ”duft” af vikingetid, gør det ikke meget bedre. I brochuren om Jorkvik kan man se hvilke duftnøgler der er brugt hvor! Den sidste del af udstillingen er den nyeste, og for vores vedkommende den mest interessante. Her var der nogle udstillingstableauer, der viste en håndværker og hans/hendes værksted. De var afskærmet med glas og inde i værkstedet blev der afspillet små holografiske film, hvor værkstedet blev levedejgjort og håndværkeren fortalte om sit arbejde. Det var meget fint og underholdende og effekten var god.

Derefter gik vi til **DIG**, der er en del af Jorkvik Viking Centre. Det skal lige siges, at DIG mest er for børn, men vi havde det nu også rigtig sjovt ☺

I DIG fortælles historien om, hvordan moderne arkæologer arbejder – ganske som vi har planlagt en del af den nye udstilling i Historama, skal gøre det. Der var faktisk rigtig mange

ting, som stemte helt med, hvad vi har planlagt i vores arkæologiske udgravning. Først blev vi introduceret til aktiviteterne af en meget (MEGET...) entusiastisk guide, og så blev vi sluppet løs i fire udgravningsfelter med hver sin graveske. "Jorden" man graver i er noget gummi-granulat, og det fungerer egentlig rigtig godt, men desværre var de artefakter, man gravede frem, af plastik og limet fast til gulvet; det tog lige toppen af spændingen. Derefter var der et aktivitetsrum med knogler og potteskår, som man skulle finde ud af, hvad var, og der var forskellige lege hvor man f.eks. skulle lægge mosaikker eller bygge med små mursten. Her var også en tidslinje, der viste, hvordan en gade i York havde forandret sig helt tilbage fra oldtiden og op til nutiden. Endelig var der også en mini-biograf, der viste små film om romerne og vikingerne. Til slut var der en lille udstilling om det arkæologiske arbejde. Alt i alt var DIG meget inspirerende på både godt og ondt. Vi var enige om, at vi i Historama nok vil gå udenom de overentusiastiske guider og gå efter en mere menneskelig/naturlig udgave.

Vi sluttede dagen af i **Barley Hall**, der er et smukt middelalder-byhus, der er restaureret og nu fungerer som udstilling. Det er en rigtig fin traditionel udstilling, der er krydret med lidt sjove indslag om middelalderens sygdomme

og helbredelsesmetoder – som I nok ved var temmelig barbariske. Desuden vises dagligdagslivet på en rigtig god måde, og som det eneste sted så vi også børnenes liv beskrevet. Også denne udstilling var tilsat kemiske "middelalder-dufte", for at gøre oplevelsen mere ægte.

Onsdag startede vi med et besøg i **The York Dungeon**, der er en uhyggelig tur igennem nogle af historiens værste rædsler. Dette er ren historiefortælling, krydret med skræmmende digitale, mekaniske og menneskelige overraskelser indlagt. Hvis man er til det autentiske og veldokumenterede, er dette nok ikke stedet, men er man ude efter en god forskrækkelse og lidt god underholdning, er der god valuta for pengene.

Skuespillerne fortæller historier om udvalgte historiske temaer og figurer som f.eks. Dick Turpin, heksejagt, pest

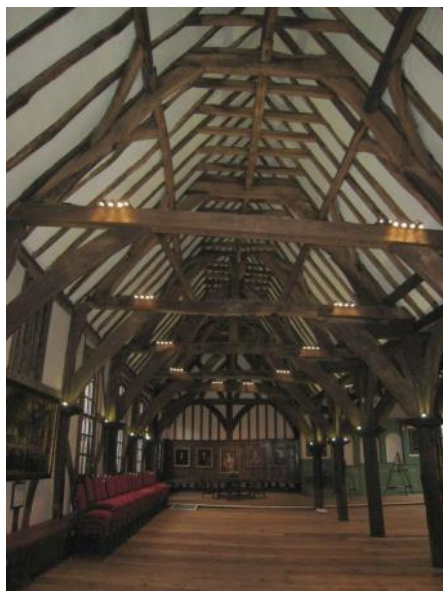
og Erik Blodøkse. Publikum inddrages og bruges som statister i fortællingen. Som formidlingsform er det en sjov måde at gøre det på, men det kan nemt komme til at virke ”poppet” og utroværdigt.

Så besøgte vi **York Chocolate Story**, der absolut var en positiv overraskelse – formidlingsmæssigt. Det har jo ikke meget med middelalder at gøre, men butikken/konceptet har fået flere priser som turistattraktion og for deres innovative metoder. Derfor valgte vi at besøge butikken. Konceptet er bygget op over den over 100 år gamle chokoladefabrik og tilhørende butik. En dygtig guide førte os rundt på turen, og fortalte levende og informativt om historien bag Yorks chokolade-industri. Guiden bakkes op af sjove digitale indslag, og der er indlagt smagsprøver undervejs. Der fortælles om både udviklingen af chokoladen og om fabriksarbejdernes historie. I 1930-erne var over 1000 kvinder beskæftiget med at pakke chokolade. Det hele fortælles på en engagerende og medrivende måde. Til sidst, ledes man naturligvis ud igennem butikken, så man får mulighed for, at købe noget af al den dejlige chokolade – Mmm.... ☺

Så gik turen til **York Castle Museum og Clifford’s Tower**.

Museet ligger i en stor gammel borg/fængsel, og man skal vist bruge et par dage, for at nå at se det hele. Vi skyndte os igennem dele af udstillingerne, der næsten udelukkende var traditionelle udstillinger. Det mest spændende, vi så, var en victoriansk gade, med de originale butiksfacader, som en samler havde passet på. Hele gaden var bygget op som en rigtig gade – virkelig imponerende! Clifford’s Tower er en motte, med et forsvarstårn. Vi var en tur oppe på motten, men vi kom ikke ind i tårnet.

Endelig kom vi til turens sidste attraktion **Merchant Adventurers’ Hall**, der er et middelalderhus delt op i gildehus, kapel og hospital, som man har bevaret og restaureret. Huset fremstår meget smukt, og den store mødesal er åben til kip, op til tagspærene.

Huset har siden 1357 været brugt som gildehus og er stadig i brug som mødesal for "the Company", som det gamle gilde nu har ændret navn til. I kælderen, hvor der var hospital, kan man se de forskellige gilders bannere. I den anden ende af kælderen ligger det lille fine kapel, der lejlighedsvis stadig er i brug. Som guide til huset og udstillingerne, får man udleveret små håndholdte "telefoner", så man hver især kan styre, hvornår man vil høre om hvad. En effektiv måde at give en stor mængde information på, men ikke særlig inspirerende. Huset er smukt og ligner meget noget, vi godt kunne tænke os at bygge her på Centret, men udstillings- og formidlingsmæssigt var der ikke meget at hente.

Ud over de mange museer mv., vi besøgte, er York en meget smuk og hyggelig by, og der var masser af steder, vi ikke havde tid til eller som lå

udenfor vores tema. Den gamle bymur går hele vejen rundt om byen, og alle attraktioner ligger i gå-afstand indenfor muren. De gamle huse og butikker udgør et charmerende bybillede, og de lokale York'ere, er meget gæstfri og venlige. Den gamle, smalle gade "the Shambles", hvor man næsten føler, at husene falder ned i nakken på en, er også et besøg værd. Vi havde købt et York Pass – en fællesbillet, der giver adgang til næsten alle attraktioner og museer og som man sparer en del penge på.

Alt i alt, havde vi en rigtig god tur, og vi er vendt hjem med mange gode idéer til, hvordan vi kan præsentere og formidle temaerne i Historama. Især DIG var en stor inspiration, men også Merchant Adventurer's Hall var en meget god og imponerende oplevelse.

Så hvis man endnu ikke har besluttet, hvor sommerferien skal gå hen, kan jeg stærkt anbefale at tage en tur til York, men mindre end 3 dage vil være for lidt, hvis man skal nå at se bare lidt af alle de spændende tilbud, som York har at byde på.

Aut. EL og VVS installatør

ØRENSEN A/S

EL - VVS - VENTILATION

Snellemark 39	Telefon 5695 0569
3700 Rønne	Fax 5695 0860
	www.axels.dk

Filmoptagelse på BMC

Sidst i maj blev der taget TV / film til promovring af Historama.

Det så meget seriøst ud!

*Fotos: Lone
Schræddergaard Hansen*

Lidt om middelalderen

Af Bjørn Ørding-Thomsen

3 søndage i april gav vi en rundtur i middelalderens verden for nye medlemmer af Vennekredsen og alle andre interesserede.

Der var pæn tilslutning fra Vennekredsen - de fleste mødte op i dragt - og der kom da også nogle udefra - og de blev så interes-

serede, at de også vil være med i Vennekredsen.

Arrangementet fik fin opbakning fra både Centret og Vennekredsen, og der blev givet mange fremragende præsentationer.

Niller startede - utraditionelt - med et lille musikshow på sækkepibe, fløjte og tromme, Vibeke fulgte efter med en fin fortælling om at leve i den tid. Lena præsenterede børns liv dengang i en meget flot, elektronisk præsentation. Sanna præsenterede sine malerier i

Stormandsgården, hvor Nikolaj senere fortalte om våben og rustninger og sluttede et fuldt kanonshow.

Helle viste dragter og klædte et par af gæsterne ordentligt på. Grethe fortalte om mad, og bød på 7-kålssuppe - og desuden havde Grethe hver søndag bagt kage til os!.

Det sluttede med frater Ursus, der sagde lidt om tidens viden og om kirkens magt.

Dagli'

Brugsen

Østerlars

Åbent alle ugens dage

Posthus - Benzin - Apotek - Tips og Lotto

Tlf. 56498205

27

Husker du træffet 2012

Foto Sukey Brown

